

Dit document maakt gebruik van bladwijzers

VEROUDERDE VERSIE: ZIE HERZIENING PER 17 JANUARI 2023

NBA-handreiking 1144

Specifieke verplichtingen vanuit de toezichtwet- en regelgeving voor de interne auditor en de externe accountant bij pensioenfondsen

1 maart 2019

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

NBA

NBA-handreiking 1144 Specifieke verplichtingen vanuit de toezichtwet- en regelgeving voor de interne auditor en de externe accountant bij pensioenfondsen

NBA-handreiking 1144:	Specifieke verplichtingen vanuit de toezichtwet- en regelgeving voor de interne auditor en de externe accountant bij pensioenfondsen
Van toepassing op:	• Controle jaarrekening • Controle staten • Interne audits
Onderwerp:	Specifieke verplichtingen vanuit de toezichtregelgeving voor de interne auditor en de externe accountant bij pensioenfondsen
Datum:	1 maart 2019
Laatst herzien:	
Status:	NBA-handreiking, geen dwingende bepalingen. Wanneer in de tekst het woord 'dient' of een synoniem daarvan wordt gebruikt, betreft het een verwijzing naar wettelijke of overige verplichtingen.
Relevante regelgeving:	• Pensioenwet (Pw) • Wet verplichte beroepspensioenregeling (Wvb) • Besluit Financieel toetsingskader pensioenfondsen (Bftp) • Besluit uitvoering Pensioenwet en Wet verplichte beroepspensioenregeling (Bup) • Regeling informatieverstrekking pensioenfondsen • Rapportagekader pensioenfondsen • Wet verplichte deelneming in een bedrijfstakpensioenfonds (Bpf 2000) • Herzene Institutions for Occupational Retirement Provision Directive (IORP II Richtlijn) (in Nederlandse wetgeving verwerkt en in januari 2019 in werking getreden)
Toekomstige regelgeving	Op 22 oktober 2018 heeft de minister van Financiën het ontwerpbesluit gepubliceerd om grote pensioenfondsen aan te wijzen als organisatie van openbaar belang (oob). De datum van inwerkingtreding van dit besluit wordt bij koninklijk besluit bepaald en zal naar verwachting plaatsvinden per 1 januari 2020.

Disclaimer

De NBA heeft zich ten doel gesteld voor een zo betrouwbaar mogelijke uitgave te zorgen. Niettemin is de NBA niet aansprakelijk voor onjuistheden die eventueel in deze uitgave voorkomen.

Gebruikte afkortingen en internetpagina's

ABTN	Actuariële en bedrijfstechnische nota
AFM	Autoriteit Financiële Markten - www.afm.nl
Art.	artikel(en)
Bp	Beroepspensioenfonds
Bftp	Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen
Bpf	Bedrijfstakpensioenfonds
Bup	Besluit uitvoering Pensioenwet en Wet verplichte beroepspensioenregeling
BW2	Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek
DNB	De Nederlandsche Bank - www.dnb.nl
EIOPA	European Insurance and Occupational Pensions Authority
EU	Europese Unie
HRA	Handleiding Regelgeving Accountants - www.nba.nl/wet-en-regelgeving/beroepsregels/HRA
IORP	Institutions for Occupational Retirement Provision Directive
IBPV	Instelling voor bedrijfspensioenvoorzieningen.
NBA	Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants - www.nba.nl
NV COS	Nadere voorschriften controle- en overige standaarden - www.nba.nl/wet-en-regelgeving/beroepsregels/HRA
Oob	Organisatie van openbaar belang
Opf	Ondernemingspensioenfonds
Pf	Pensioenfederatie - www.pensioenfederatie.nl
Pw	Pensioenwet
Standaard	De desbetreffende standaard van de NV COS
Wft	Wet op het financieel toezicht
Wta	Wet toezicht accountantsorganisaties
Wvb	Wet verplichte beroepspensioenregeling
Wwft	Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme

Specifieke verplichtingen vanuit de toezichtwet- en regelgeving voor de interne auditor en de externe accountant bij pensioenfondsen

Inhoudsopgave

1 Inleiding	5
2 De verhouding tussen de controle volgens de NV COS en de toezichtregelgeving	6
3 Verantwoordelijkheden	8
4 Specifieke verplichtingen en werkzaamheden interne auditor en externe accountant	9
4.1 Meldingen en inlichtingen aan en overleg met toezichthouders	9
4.2 Toetsing en beoordeling organisatie-inrichting en risicobeheersing	11
4.3 Controle staten	15
4.4 Controle jaarrekening	16
5 Opdrachtbevestiging externe accountant	18
Bijlage 1: Themalijs pensioenfondsen	19
Bijlage 2: Voorbeelden van teksten	23

1 Inleiding

1.1 Het doel van deze handreiking is om uitleg te geven over:

- de specifieke verplichtingen vanuit de toezichtwet- en regelgeving (toezichtregelgeving) voor pensioenfondsen voor de externe accountant die de jaarrekening of de staten controleert van een pensioenfonds dat ingevolge de Pw of de Wvb onder toezicht staat;
- de specifieke verplichtingen vanuit de toezichtregelgeving voor pensioenfondsen voor de interne auditor, indien deze functie is ingericht.

De handreiking is bijgewerkt naar de stand van de wet- en regelgeving (regelgeving) op 15 januari 2019, tenzij anders is vermeld.

1.2 De handreiking is beperkt tot uitleg over specifieke verplichtingen voor de interne auditor en de externe accountant die voortvloeien uit de pensioenwetgeving (die tevens dient als toezichtregelgeving). Deze handreiking is niet bedoeld om een volledig overzicht te geven van de toezichtregelgeving voor pensioenfondsen. Wel wordt in hoofdstuk 2 ingegaan op de verhouding tussen de reguliere controle van de jaarrekening volgens de NV COS en de werkzaamheden in het kader van de toezichtregelgeving die in deze NBA-handreiking wordt toegelicht. Naast de verplichtingen die voortvloeien uit deze toezichtregelgeving zijn ook andere verplichtingen op de interne auditor en de externe accountant van toepassing (b.v. de Wta en Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek (BW2)). Deze worden in de handreiking niet behandeld.

1.3 Deze handreiking gaat specifiek in op de meldingsplichten van de externe accountant vanuit de Pw en Wvb. Deze handreiking gaat niet in op andere meldingsplichten die vanuit andere wet- en regelgeving zoals bijvoorbeeld de *Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft)*¹ en de *Nadere voorschriften handelwijze accountant bij niet-naleving regelgeving door eigen organisatie of cliënt (NV NOCLAR)* zouden kunnen ontstaan. Hiervoor verwijzen wij naar (de uitleg bij) de andere regelgeving. Denk hierbij aan NBA Handreiking 1124, *Richtsnoeren voor de interpretatie van de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft) voor belastingadviseurs en accountants* en NBA Handreiking 1137, *Corruptie, werkzaamheden van de accountant* en (de toelichting op) de NV NOCLAR.

1.4 In de Pw, de Wvb en verwante regelgeving worden onder meer de volgende soorten fondsen gedefinieerd: Algemeen Pensioenfonds, Bedrijfstakpensioenfonds, Beroepspensioenfonds en Ondernemingspensioenfonds. De premiepensioeninstellingen (PPI) zijn onder de Wet op het financieel Toezicht (Wft) gedefinieerd en komen niet aan bod in deze handreiking.

1.5 Met de implementatie van IORP II is een interne auditfunctie verplicht². Binnen IORP II wordt een onderscheid gemaakt tussen het houderschap van de interne auditfunctie en de uitvoering van de interne audit werkzaamheden. Voor de wijze van invulling van de interne auditfunctie wordt een aantal specifieke eisen gesteld vanuit IORP II, zijnde eisen op het gebied van onafhankelijkheid en geschiktheid. De functie moet onafhankelijk zijn gepositioneerd binnen het fonds en van de andere sleutelfuncties (risicobeheer en actuariael). IORP II bepaalt dat lidstaten kunnen toestaan dat de uitvoering van de interne audit werkzaamheden door het fonds uitbesteed wordt. Nederland maakt gebruik van deze mogelijkheid. Het pensioenfonds houdt bij de invulling hiervan onder meer rekening met de schaal, aard, omvang en complexiteit van de organisatie ('proportionaliteit').

¹ De externe accountant zal in het kader van zijn controle aandacht besteden aan de Wwft verplichtingen van zijn cliënt. Dit kan op grond van de toezichtregelgeving (Pw en de Wvb) ook aanleiding geven tot een melding (zie hoofdstuk 3).

² In artikel 143a Pw en artikel 138a Wvb is aangegeven dat pensioenfondsen over een interne auditfunctie moeten beschikken. De taak van de interne auditfunctie is onder meer het evalueren of de interne controlemechanismen en andere procedures en maatregelen ter waarborging van de beheerste en integere bedrijfsvoering, in voorkomend geval met inbegrip van de uitbesteede werkzaamheden, adequaat en doeltreffend zijn (artikel 22a Bftp)

2 De verhouding tussen de controle volgens de NV COS en de toezichtregelgeving

- 2.1 De NV COS vraagt van externe accountants om bij een controle aandacht te besteden aan de naleving van de regelgeving door cliënten. De verplichtingen hiervoor zijn opgenomen in Standaard 250, *Het in aanmerking nemen van wet- en regelgeving bij een controle van financiële overzichten*. Standaard 250 vraagt van de externe accountant niet om aan alle regelgeving aandacht te bieden maar onderkent twee categorieën regelgeving waaraan aandacht moet worden geboden:
- de bepalingen van die regelgeving die in het algemeen geacht worden van directe invloed te zijn op de vaststelling van bedragen en in de financiële overzichten opgenomen toelichtingen die van materieel belang zijn;
 - overige regelgeving die geen directe invloed heeft op de vaststelling van de bedragen en toelichtingen in de financiële overzichten, maar waarvan het naleven van fundamenteel belang kan zijn voor de operationele aspecten van het bedrijf, voor de mogelijkheid van een entiteit om haar activiteiten voort te zetten, dan wel voor het voorkomen van sancties van materieel belang.
- 2.2 Voorbeelden van de eerste categorie regelgeving zijn belastingregelgeving en regels m.b.t. pensioenregelingen. Voorbeelden van de tweede categorie zijn regelgeving met betrekking tot vergunningen, solvabiliteitseisen die gesteld worden aan de hoogte van het eigen vermogen (dekkingsgraad) door toezichthouders. of het naleven van regelgeving met betrekking tot het milieu.
- 2.3 Toezichtregelgeving voor de financiële sector zal veelal onder de tweede categorie vallen. Daarbij komt het wel voor dat toezichtregelgeving van de gecontroleerde vraagt om een specifieke opdracht te laten uitvoeren.
- 2.4 Er is een duidelijk onderscheid in de werkzaamheden die een externe accountant moet uitvoeren met betrekking tot de verschillende categorieën uit de regelgeving. De eerste categorie heeft een directe invloed op materiële posten in de financiële overzichten. De externe accountant zal dan ook voldoende en geschikte controle informatie moeten verzamelen om na te gaan of deze regelgeving is nageleefd.
- 2.5 Met betrekking tot de tweede categorie, waar de toezichtregelgeving onder valt, is het niet zo dat niet-naleving tot directe gevolgen leidt in de jaarrekening. Dat dergelijke regelgeving soms tot (strafrechtelijke) handhaving kan leiden wordt niet als direct gevolg gezien, het is immers lang niet zeker dat niet-naleving financiële gevolgen heeft. Bijvoorbeeld het niet-naleven van toezichtregelgeving kan in sommige gevallen leiden tot handhavingsmaatregelen met een financieel gevolg, maar veelal heeft een toezichthouder een breder instrumentarium van handhavingsmaatregelen. Een toezichthouder kan bijvoorbeeld ook vereisen dat de organisatie maatregelen neemt om de niet-naleving op te heffen.
- 2.6 De externe accountant zal in zijn controle nagaan of er aanwijzingen zijn voor geïdentificeerde of vermoede niet-naleving van de overige regelgeving / toezichtregelgeving. Dit doet hij met name door het management en de met governance belaste personen (de interne toezichthouders) (schriftelijk) te vragen of zij de betreffende regelgeving naleven en of zij bekend zijn met niet-naleving. En door correspondentie met de toezichthouder te inspecteren en in het reguliere overleg met de toezichthouder hiernaar te informeren. Uiteraard blijft hij daarnaast gedurende de uitvoering van zijn controleopdracht alert op aanwijzingen dat regelgeving niet wordt nageleefd. Voor zover er geen aanwijzingen bestaan dat regelgeving niet wordt nageleefd, is de accountant niet gehouden om nadere controle informatie te verzamelen om na te gaan of deze regelgeving is nageleefd.
- 2.7 Als de externe accountant zich bewust wordt van geïdentificeerde of vermoede niet-naleving zal hij nagaan hoe dit is ontstaan en zal hij de gevolgen daarvan voor de jaarrekening onderzoeken. Uiteraard zal hij hierover communiceren met het management en de met governance belaste personen. Hij zal bij de beoordeling van de invloed ook kijken naar de

vraag of de toezichthouder bekend is met de niet-naleving en op welke wijze de toezichthouder handhavend optreedt. Uiteraard volgt de externe accountant ook hoe de organisatie omgaat met de opvolging van de geconstateerde niet-naleving van de regelgeving.

- 2.8 In sommige gevallen kan het niet-naleven van overige regelgeving leiden tot strafrechtelijk verwijtbaar gedrag. Denk hierbij aan het strafrechtelijk vervolgen bij een ongeluk indien sprake is van het niet-naleven van veiligheidswetgeving of het strafrechtelijk vervolgen van overtreding van de Wwft, als dit geleid heeft tot daadwerkelijk witwassen door derden. Nalatigheid met de veiligheidsregelgeving hoeft niet te leiden tot een ongeluk, en onvoldoende aandacht bij een financiële instelling voor de Wwft hoeft niet te leiden tot misbruik door cliënten van de financiële instelling. De externe accountant zal dus ook pas rekening kunnen houden met de gevolgen hiervan als hij bekend wordt met een onderzoek inzake strafrechtelijke vervolging.
- 2.9 Natuurlijk kunnen de verplichtingen in toezichtregelgeving leiden tot aanvullende eisen voor de externe accountant. Zolang dat niet het geval is kan de externe accountant volstaan met de uitvoering van de werkzaamheden zoals beschreven in Standaard 250. In ieder geval heeft de externe accountant, zoals verderop in deze handreiking staat beschreven, een aantal meldplichten als het gaat om niet-naleving van toezichtregelgeving. Veelal zal het hier gaan om het melden van zaken die hij in zijn reguliere controle heeft opgemerkt. Het wordt niet verwacht door de toezichthouder dat de externe accountant aanvullende werkzaamheden uitvoert. Daarnaast is er een aantal situaties waarin van de externe accountant wordt gevraagd om specifieke rapportages of werkzaamheden uit te voeren en hierover te rapporteren voor de toezichthouder. Deze situaties worden beschreven in de handreiking.
- 2.10 Samenvattend kan gesteld worden dat bij de beoordeling van de naleving van toezichtregelgeving de externe accountant kan volstaan met de werkzaamheden uit Standaard 250 uit de NV COS. Dit is niet het geval als de toezichtregelgeving om extra werkzaamheden vraagt. Hoofdstuk 4 gaat hier nader op in.

3 Verantwoordelijkheden

- 3.1 Met 'toezicht' wordt in deze handreiking bedoeld het externe toezicht zoals dat is geregeld in de regelgeving. Voor het pensioenfonds is dat de Pw of de Wvb en daaraan verwante regelgeving (relevante besluiten en toezichthoudersregelingen). Daarnaast is er ook de Europese Richtlijn voor pensioenen (IORP II)³. Deze is geïmplementeerd in de Nederlandse wetgeving. De toezichthouders zijn DNB en de Autoriteit Financiële Markten (AFM). De Nederlandsche Bank (DNB) is verantwoordelijk voor prudentieel toezicht, de AFM voor gedragstoezicht. DNB verstrekt vergunningen aan pensioenfondsen. De toezichthouders DNB en AFM werken nauw samen met de Europese toezichthouder European Insurance and Occupational Pensions Authority (EIOPA).
- 3.2 In het kader van de relatie tussen het bestuur van het pensioenfonds, de interne auditor, de externe accountant en de toezichthouders worden de volgende verantwoordelijkheden onderscheiden:
- het bestuur is verantwoordelijk voor de bedrijfsvoering en de externe rapportage (bestuursverslag, jaarrekening en staten) daarover, waarbij onder meer de eisen van regelgeving in acht moeten worden genomen;
 - de interne auditor is verantwoordelijk voor de onafhankelijke toetsing van de effectiviteit van de organisatie-inrichting en van de procedures en maatregelen;
 - de externe accountant is verantwoordelijk voor de controle van de jaarrekening en de staten⁴ (en voor overige werkzaamheden waartoe hij opdracht heeft verkregen). Bij de controle van de jaarrekening of de staten gaat de externe accountant in het kader van Standaard 250 na of het pensioenfonds aan de voor deze controle relevante regelgeving heeft voldaan. Wanneer de externe accountant werkzaamheden verricht bestaat de verantwoordelijkheid jegens toezichthouders om bepaalde zaken te melden of inlichtingen te verstrekken vanuit de desbetreffende toezichtregelgeving en vanuit Standaard 250;
 - de toezichthouder is verantwoordelijk voor de uitoefening van het toezicht.
- 3.3 De externe accountant kan gebruik maken van de werkzaamheden van interne auditors in overeenstemming met Standaard 610, *Gebruikmaken van de werkzaamheden van interne auditors*.

³ De Europese richtlijn voor pensioenen (de officiële naam van de richtlijn is Institutions for Occupational Retirement Provision Directive (IORP) regelt het bestuur en de communicatie van pensioenfondsen in de EU-landen. De richtlijn geeft ook regels voor pensioenfondsen die in het buitenland actief zijn en helpt lidstaten bij de verbetering van hun pensioenstelsel. Dit is vooral belangrijk voor landen met een minder goed ontwikkeld pensioenstelsel. Op 13 januari 2017 is de herziene IORP-richtlijn (IORP II) in werking getreden. Inmiddels is deze richtlijn geïmplementeerd in de, voor pensioenfondsen relevante, Nederlandse regelgeving. Zie hiervoor hoofdstuk 4.

⁴ De controle van de jaarrekening ingevolge BW 2 of de Pensioenwet en de controle van de staten ingevolge de Pensioenwet worden volgens de Wta aangemerkt als wettelijke controles. Voor het verrichten van wettelijke controles heeft een accountantsorganisatie een vergunning van de AFM nodig.

4 Specifieke verplichtingen en werkzaamheden interne auditor en externe accountant

4.1 Meldingen en inlichtingen aan en overleg met toezichthouders

4.1.1 Meldingsplicht van de externe accountant aan toezichthouders (DNB en AFM)

4.1.1.1 In artikel 170 lid 1 Pw en artikel 165 lid 1 Wvb is bepaald dat een externe accountant die het onderzoek naar de staten uitvoert de prudentiële toezichthouder (DNB) zo spoedig mogelijk, doch na het in kennis stellen van het pensioenfonds, elke omstandigheid meldt waarvan hij bij de uitvoering van het onderzoek kennis heeft gekregen en die:

- in strijd is met genoemde wetten;
- de nakoming van de door het pensioenfonds aangegane verplichtingen bedreigt; of
- leidt tot de weigering van het afgeven van de controleverklaring of tot het maken van voorbehouden(kort gezegd: het niet afgeven van een goedkeurende controleverklaring)⁵.

Meer informatie over de meldingsprocedure is te vinden op de websites van DNB en AFM.

4.1.1.2 Omdat de verantwoordelijkheden tot het doen van meldingen voortvloeit uit wettelijk voorschriften, handelt de externe accountant niet in strijd met de geheimhoudingsbepalingen van de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta) (art. 26), Bta (art. 38a) en de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (Zie Par. 3.6).

4.1.1.3 De meldingsplicht van de externe accountant betreft onder meer de omstandigheden waarvan hij bij de uitvoering van het onderzoek van de staten kennis heeft gekregen en die in strijd zijn met de ingevolge de Pw of de Wvb aan het pensioenfonds opgelegde verplichtingen.

4.1.1.4 Het is van belang dat de externe accountant in die gevallen waarin daartoe aanleiding bestaat zelf zo spoedig mogelijk tot melding aan de toezichthouders overgaat. Hierbij wordt een proactieve rol van de externe accountant verwacht, ook in die situaties waarin de entiteit al contact heeft opgenomen met de toezichthouders.

4.1.1.5 DNB kan via het pensioenfonds in contact treden met de interne auditor. In verband met de huidige implementatiewetgeving voor IORP II heeft de interne auditfunctie een meldplicht aan DNB, wanneer het bestuur van het fonds geen of onvoldoende opvolging geeft aan de door interne auditfunctie aan de aan het bestuur gerapporteerd materiele bevindingen.

4.1.1.6 De controles van de jaarrekeningen van pensioenfondsen zijn gericht op de getrouwheid daarvan. De controles van de staten van pensioenfondsen zijn gericht op opstelling in overeenstemming met de bepalingen van en ingevolge de Pw of de Wvb. Bij zijn controlewerkzaamheden besteedt de externe accountant niet noodzakelijkerwijs aandacht aan naleving door het pensioenfonds van alle ingevolge de toezichtregelgeving opgelegde verplichtingen. De externe accountant hoeft op grond van de meldingsplicht geen andere werkzaamheden te verrichten dan de reguliere werkzaamheden die op grond van de opdracht tot controle van de jaarrekening of de staten zullen worden uitgevoerd.

4.1.1.7 De externe accountant dient zich bij de uitvoering van zijn werkzaamheden af te vragen of hij kennis heeft gekregen van omstandigheden die aan de toezichthouders moeten worden gemeld. De externe accountant zal kennisnemen van de correspondentie met de toezichthouder, de rapportages van en aan de toezichthouder en nagaan of er indicaties van mogelijke overtredingen van regelgeving aan de orde zijn. Wanneer het pensioenfonds een melding heeft gedaan aan de toezichthouder dan verzoekt de externe accountant een afschrift van de gedane melding. Daarnaast laat de externe accountant het bestuur bevestigen dat het de externe accountant volledig op de hoogte gesteld heeft van omstandigheden die aanleiding geven tot melding en tevens van invloed kunnen zijn op de jaarrekening

⁵ Hiermee wordt niet bedoeld de opname van een onverplichte of verplichte paragraaf ter benadrukking van aangelegenheden in een goedkeurende controleverklaring.

of de staten. Hiervoor wordt verwezen naar Standaard 580 *Schriftelijke bevestigingen*. Dit laat onverlet dat de externe accountant een zelfstandige meldingsplicht heeft (Zie Par. 4.1.1.4).

- 4.1.1.8 De externe accountant maakt, mede in verband met de vereiste zorgvuldigheid, de inhoud van een eventuele voorgenomen melding kenbaar aan het bestuur. Alvorens hij de melding doet stelt hij het bestuur in de gelegenheid om de toezichthouder te informeren. Dit laat onverlet de wettelijke eis aan de externe accountant om zo spoedig mogelijk zelf tot melding over te gaan. Dit betekent dat de externe accountant normaliter binnen enkele werkdagen nadat hij kennis heeft gekregen van de omstandigheden die aan de toezichthouders moeten worden gemeld, tot melding overgaat. De melding door de externe accountant vindt in alle gevallen (ook) schriftelijk plaats.
- 4.1.1.9 De NBA heeft een themalist opgesteld voor pensioenfondsen. Deze themalist bevat de relevante bepalingen van de van toepassing zijnde regelgeving waarmee de externe accountant bij de controle van de jaarrekening of de staten voor DNB geconfronteerd kan worden ten behoeve van eventuele meldingen aan toezichthouders. De themalist is als bijlage 1 bij deze handreiking opgenomen. De externe accountant betreft deze bijlage in de uitvoering van zijn controlewerkzaamheden voortvloeiend uit Standaard 250.
- 4.1.2 *Verstrekken van inlichtingen door de externe accountant aan toezichthouders (DNB en AFM)*
 - 4.1.2.1 Op grond van artikel 168 lid 1 PW en artikel 163 lid 1 Wvb kan de toezichthouder inlichtingen vorderen, onder meer bij de externe accountant. De externe accountant verstrekt ingevolge artikel 170 Pw en artikel 165 Wvb desgevraagd de inlichtingen en/of inzicht in zijn controlewerkzaamheden.
 - 4.1.2.2 De externe accountant van een pensioenfonds is verplicht om aan de toezichthouders alle inlichtingen te verstrekken die de toezichthouders redelijkerwijs nodig hebben voor het toezicht op de naleving van de Pw of de Wvb, indien en voor zover de toezichthouder daarom verzoekt. Hierbij kan gedacht worden aan het accountantsverslag, de management letter en overige correspondentie die rechtstreeks betrekking heeft op de controleverklaring bij de jaarrekening en/of de staten.
- 4.1.3 *Overleg tussen het pensioenfonds, de toezichthouder en de externe accountant*
 - 4.1.3.1 De toezichthouders (DNB en AFM) kunnen vertrouwelijke gegevens of inlichtingen die zijn verkregen bij de vervulling van de toezichttaak, verstrekken aan de externe accountant die is belast met de wettelijke controle van de jaarrekening en/of controle van de staten van een pensioenfonds, voor zover de vertrouwelijke gegevens of inlichtingen betrekking hebben op dat pensioenfonds en noodzakelijk zijn voor de controle conform artikel 208 lid 1a Pw en artikel 202 lid 1a Wvb.
 - 4.1.3.2 De externe accountant kan in overweging nemen, bijvoorbeeld nadat hij zijn risicoanalyse heeft uitgevoerd of voordat hij de controle van de jaarrekening of de staten heeft afgerond, te informeren bij de toezichthouders of zij relevante gegevens of inlichtingen bij de vervulling van de toezichttaak hebben verkregen.
 - 4.1.3.3 Indien de toezichthouder daarom verzoekt, verstrekt de externe accountant een nadere toelichting op de vragen van DNB. De toezichthouder stelt in deze situatie het pensioenfonds in de gelegenheid om aanwezig te zijn bij de kennisgeving en bij het verstrekken van inlichtingen door de externe accountant.
 - 4.1.3.4 Pensioenfondsen, hun externe accountants en de toezichthouders zijn gebaat bij goede samenwerking bij het uitwisselen van informatie zoals hiervoor bedoeld. In deze handreiking zijn de afspraken vastgelegd, die gemaakt zijn tussen de NBA en DNB over een zogenoemd tripartiete overleg. Een dergelijk overleg is ingevoerd voor een aantal pensioenfondsen op basis van artikel 170 lid 4 Pw en artikel 165 lid 4 Wvb. Het initiatief voor het tripartiete overleg ligt bij DNB.

- 4.1.3.5 De doelstelling van het tripartiete overleg is om retrospectieve en prospectieve informatie te delen waarmee wordt bijgedragen aan de effectiviteit en efficiëntie van de werkzaamheden van de betrokken partijen.
- 4.1.3.6 Aan het tripartiete overleg nemen deel:
- een vertegenwoordiging van het pensioenfonds. Het is wenselijk dat één of meer leden van het bestuur aan het tripartiete overleg deelnemen;
 - de externe accountant en eventueel één of meer leden van zijn controleteam;
 - DNB, vertegenwoordigd door de voor het pensioenfonds verantwoordelijke toezichthouders.
- Bovengenoemde deelnemers aan het tripartiete overleg kunnen andere personen, bijvoorbeeld een (certificerend) actuaire of de sleutelfunctie interne audit, verzoeken om deel te nemen aan het overleg.
- 4.1.3.7 De frequentie van het tripartiete overleg dient tussen de betrokken partijen afgestemd te worden. De frequentie is mede afhankelijk van de toezichtklasse en -regime waarin DNB het pensioenfonds heeft ingedeeld of specifieke ontwikkelingen bij het pensioenfonds of de controle.
- 4.1.3.8 De agenda voor het overleg wordt vooraf en in overleg vastgesteld. De agenda kan de volgende onderwerpen bevatten:
- ontwikkelingen betreffende het pensioenfonds;
 - het risicoprofiel en de risicobeheerorganisatie van het pensioenfonds;
 - risicoanalyses van het pensioenfonds, de externe accountant, DNB en de sleutelfunctie interne audit;
 - de planning van werkzaamheden en attentiepunten van het pensioenfonds, de externe accountant, DNB en de sleutelfunctie interne audit;
 - onderzoeksbevindingen van de externe accountant, DNB, de sleutelfunctie interne audit en de reactie van het bestuur;
 - de jaarrekening;
 - de staten.
- 4.1.3.9 Bij het overleg wordt openheid betracht door de deelnemende partijen betreffende het:
- verstrekken van informatie: De deelnemers verstrekken informatie die op zorgvuldige wijze tot stand is gekomen zonder dat onnodige beperkingen worden opgelegd aan de bespreking van onderwerpen. Zo nodig geven de deelnemers een toelichting op de aard en de status van de informatie die zij verstrekken;
 - verkrijgen van informatie: De deelnemers betrachten de nodige zorgvuldigheid ten aanzien van de informatie die zij gedurende het overleg verkrijgen, onder meer betreffende de vertrouwelijkheid van deze informatie, de geheimhoudingsplicht en de wijze waarop zij de verkregen informatie voor de eigen werkzaamheden gebruiken. Tijdens het overleg maken de deelnemers hun mening ten aanzien van informatie die zij van andere deelnemers verkrijgen, zoals de risicoanalyses, kenbaar aan de andere deelnemers.
- 4.1.3.10 Tijdens het overleg kunnen stukken worden uitgewisseld. Het overleg wordt genotuleerd. De notulen worden na instemming van alle deelnemers definitief gemaakt.

4.2 Toetsing en beoordeling organisatie-inrichting en risicobeheersing

4.2.1 Algemeen

- 4.2.1.1 Volgens artikel 143 van de Pw en artikel 138 Wvb richt een pensioenfonds zijn organisatie zodanig in dat deze een beheerste en integere bedrijfsvoering waarborgt, waartoe in het Besluit uitvoering Pensioenwet en Wet verplichte beroepspensioenregeling (Bup) nadere regels zijn gesteld ten aanzien van:
- beheersing van processen en bedrijfsrisico's;
 - integriteit;
 - soliditeit; en

- beheersing van de financiële positie.

Dit wordt nader uitgewerkt in de artikelen 18 tot en met 22 van het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen (Bftp). De externe accountant betreft deze onderwerpen in de uitvoering van zijn werkzaamheden voor zover relevant in het kader van zijn controle van de jaarrekening/staten.

- 4.2.1.2 Op 13 januari 2017 is de herziene IORP-richtlijn (IORP II) in werking getreden. Inmiddels is deze richtlijn geïmplementeerd in de, voor pensioenfondsen relevante, Nederlandse regelgeving.

In IORP II wordt de term instellingen voor bedrijfspensioenvoorzieningen (IBPV's) gehanteerd. IBPV's (art. 6 lid 1 IORP II Richtlijn) zijn instellingen die bedrijfspensioenen uitkeren, zoals pensioenfondsen voor een bedrijfstak, ondernemingspensioenfondsen en levensverzekeringsondernemingen die bedrijfspensioenen uitkeren. Voor deze handreiking wordt de term pensioenfondsen gehanteerd in plaats van de IBPV's.

De belangrijkste wijzigingen die de invoering van IORP II met zich mee bracht zijn bepalingen ten aanzien van governance vereisten, bepalingen ten aanzien van informatievereisten (communicatie), bepalingen ten aanzien van het prudentieel toezicht en bepalingen omtrent grensoverschrijdende activiteiten.

De implementatie van IORP II heeft onder andere impact op de governance van pensioenfondsen; pensioenfondsen dienen te beschikken over een doeltreffend governancestelsel. Centraal in deze governance staan drie sleutelfuncties: de risicobeheersingsfunctie, de interne auditfunctie en de actuariële functie.

- 4.2.1.3 Organisatie inrichting en risico beheersing

In artikel 143a Pw en 138a Wvb worden drie vereiste sleutelfuncties benoemd: de actuariële functie, de interne auditfunctie en de risicobeheerfunctie. De houders van de risicobeheerfunctie, interne auditfunctie of actuariële functie rapporteren materiële bevindingen en aanbevelingen op het gebied dat onder hun verantwoordelijkheid valt aan het bestuur van het pensioenfonds. Indien de houder van de risicobeheerfunctie, interne auditfunctie of actuariële functie tevens bestuurder is van het pensioenfonds worden de materiële bevindingen en aanbevelingen ook gerapporteerd aan de raad van toezicht of de visitatiecommissie. Als onderdeel van de organisatie inrichting en risico beheersing voert het fonds ten minste driejaarlijks een eigen-risicobeoordeling (ERB) uit, legt de resultaten hiervan schriftelijk vast en dient deze in bij DNB (art. 18b Bftp).

De externe accountant neemt als onderdeel van zijn risicoanalyse en opzet van zijn controlewerkzaamheden, voor zover relevant voor de controle van de jaarrekening en staten, kennis van de werkzaamheden en bevindingen van de sleutelfuncties.

- 4.2.1.4 Sleutelfuncties

De sleutelfuncties, het risicomanagementsysteem en de eigen-risicobeoordeling (ERB) moeten worden ingevoerd op een wijze die in verhouding staat tot de omvang en interne organisatie, alsook tot de omvang, de aard, de schaal en de complexiteit van de werkzaamheden van het fonds ('proportionaliteit'). Op grond van de huidige wetgeving mag één persoon de actuariële en risicobeheersfunctie combineren.

- 4.2.1.5 Risicobeheerfunctie

De risicobeheerfunctie moet onafhankelijk zijn en de functiehouder moet aan geschiktheids-eisen voldoen. In de huidige implementatie wetgeving is aangegeven dat pensioenfondsen over een risicobeheersysteem moeten beschikken dat doeltreffend en goed geïntegreerd is in de organisatiestructuur en de besluitvormingsprocessen.

Het risicobeheerssysteem bestrijkt minimaal de risico's bij pensioenfondsen of bij partijen aan wie activiteiten zijn uitbesteed die zich kunnen voordoen op de volgende terreinen:

- aangaan van verzekeringstechnische verplichtingen en reservevorming;
- afgestemd beheer van activa en passiva (asset-liability management — ALM);

- beleggingen, met name derivaten, securitisaties en vergelijkbare verbintenissen;
- beheer van het liquiditeits- en concentratierisico;
- beheer van het operationele risico;
- verzekering en andere risicobeperkingstechnieken;
- milieu-, sociale en governance risico's met betrekking tot de beleggingsportefeuille en het beheer daarvan.

Binnen IORP II wordt een onderscheid gemaakt tussen het houderschap van de risicobeheerfunctie en de uitvoering van de risicobeheer werkzaamheden. De uitvoering van de risicobeheer werkzaamheden kan door het fonds uitbesteed worden. Het wordt toegestaan de uitvoering van deze werkzaamheden onder te brengen bij de eigen pensioenuitvoeringsorganisatie mits deze onafhankelijk wordt ingericht.

4.2.1.6 Interne auditfunctie

Door de invoering van IORP II moeten pensioenfondsen op grond van artikel 22a Bftp over een interne auditfunctie beschikken. De taak van de interne auditfunctie is het evalueren of het interne controlesysteem en andere onderdelen van de governance in voorkomend geval met inbegrip van de uitbesteede werkzaamheden, adequaat en doeltreffend zijn. In de praktijk werken auditors veelal aan de hand van het 'opzet', 'bestaan' en 'werking' principe. Hierbij wordt middels interviews en bestudering van documentatie onderzocht of de opzet van taken verantwoordelijkheden correct is en correct is vastgelegd; of deze daadwerkelijk bestaan; en of er wordt gewerkt conform de opzet. Dit alles heeft dan betrekking op de taken en verantwoordelijkheden van de eerste en tweede lijn, dus van het bestuur, en de risicomanagement en actuariële functies.

De interne auditfunctie moet onafhankelijk zijn gepositioneerd binnen het fonds en van de andere sleutelfuncties (risicobeheer en actuariel). Degene die de houder is van de interne auditfunctie is verantwoordelijk voor de onafhankelijke toetsing van de effectiviteit van de organisatie-inrichting en van de procedures en maatregelen. De uitvoering kan worden uitbesteed. Het wordt toegestaan de uitvoering van deze werkzaamheden onder te brengen bij de eigen pensioenuitvoeringsorganisatie mits het fonds adequate maatregelen vastlegt die waarborgen dat eventuele belangenconflicten met de werkgever worden voorkomen of beheerst (art. 22c Bftp).

Ook worden er geschiktheidseisen gesteld aan de interne auditfunctie.

4.2.1.7 Actuariële functie

De actuariële functiehouder moet aan geschiktheidseisen voldoen. De actuariële functie is op grond van artikel 22b Bftp belast met de volgende taken:

- zij houdt toezicht op de berekening van technische voorzieningen;
- zij beoordeelt de betrouwbaarheid en adequaatheid van de berekening van de technische voorzieningen, waaronder in ieder geval wordt verstaan:
 - het beoordelen of de bij de berekening van de technische voorzieningen gehanteerde methodieken, onderliggende modellen en aannames passend zijn;
 - het beoordelen of er voldoende gegevens worden gebruikt bij de berekening van technische voorzieningen, en zij beoordeelt de kwaliteit van die gegevens;
 - het toetsen van de bij de berekening van technische voorzieningen gehanteerde aannames aan de praktijk;
- zij beoordeelt de algehele gedragslijn voor het aangaan van pensioenverplichtingen in geval het pensioenfonds een dergelijke gedragslijn heeft;
- zij beoordeelt de adequaatheid van de verzekeringsregelingen in geval het fonds dergelijke verzekeringsregelingen heeft, en
- zij draagt ertoe bij dat het risicobeheersysteem doeltreffend wordt toegepast.

4.2.1.8 Uitbesteding

De sleutelfuncties mogen worden uitbesteed aan andere (externe) dienstverleners. De pensioenfondsen blijven in dat geval wel volledig verantwoordelijk voor de nakoming van al hun verplichtingen uit hoofde van de sleutelfuncties.

De uitbesteding mag niet tot het volgende leiden:

- er wordt afbreuk gedaan aan de kwaliteit van het governancestelsel van het betrokken pensioenfonds;
- het operationele risico neemt onnodig toe;
- er wordt afbreuk gedaan aan het vermogen van de bevoegde autoriteiten om te controleren of het pensioenfonds haar verplichtingen nakomt;
- de continuïteit en de toereikendheid van de dienstverlening aan deelnemers en pensioengerechtigden worden ondermijnd.

4.2.1.9 Eigen-risicobeoordeling (ERB)

Pensioenfondsen moeten een eigen-risicobeoordeling uitvoeren en documenteren, zoals beschreven in artikel 18b Bfpt. Deze risicobeoordeling wordt ten minste driejaarlijks of onmiddellijk na een significante wijziging in het risicoprofiel van het pensioenfonds of de door het pensioenfonds uitgevoerde pensioenregelingen verricht. Ingeval van een significante wijziging in het risicoprofiel van een specifieke pensioenregeling mag de risicobeoordeling beperkt blijven tot die pensioenregeling.

4.2.1.10 Beheerste bedrijfsvoering

Een pensioenfonds beschikt over goede administratieve en boekhoudkundige procedures en adequate interne controlemechanismen, stelt beleid op ten aanzien van de beheersing van te lopen risico's en draagt zorg voor de uitvoering van dat beleid (art. 18 Bfpt). Het fonds evalueert het beleid ten minste driejaarlijks en past het beleid na een significante wijziging onverwijld aan. Het risicobeheer is doeltreffend en goed geïntegreerd in de organisatiestructuur en de besluitvormingsprocessen.

4.2.1.11 Integriteitsrisico

Een pensioenfonds draagt zorg voor een systematische analyse van integriteitsrisico's en stelt aan de hand van deze analyse een integriteitsbeleid vast en draagt zorg voor de uitvoering van dat beleid⁶.

4.2.1.12 Belangenverstrengeling

Een pensioenfonds beschikt over procedures en maatregelen met betrekking tot het tegengaan van verstrengeling van privébelangen met de belangen van het pensioenfonds van personen die het beleid van het pensioenfonds bepalen, leden van het orgaan dat is belast met het toezicht op het beleid en de algemene gang van zaken van het pensioenfonds en andere werknemers of andere personen die in opdracht van het pensioenfonds op structurele basis werkzaamheden voor het pensioenfonds verrichten.

Een pensioenfonds beschikt over een gedragscode die voor bestuurders en medewerkers van het pensioenfonds voorschriften geeft ter voorkoming van belangenconflicten en van misbruik en oneigenlijk gebruik van de bij het pensioenfonds aanwezige informatie of zaken.

4.1.1.13 Soliditeit van het pensioenfonds

Een pensioenfonds voert een beleid gericht op het duurzaam beheersen van te lopen financiële risico's en andere dan financiële risico's.

4.2.1.14 Beheerst beloningsbeleid

Het pensioenfonds legt het beleid inzake beloningen schriftelijk vast en draagt er zorg voor dit beleid te implementeren en in stand te houden. Het beleid is afgestemd op de omvang en organisatie van het pensioenfonds en op de aard, omvang en complexiteit van zijn activiteiten.

Het beleid inzake beloningen omschrijft de beloningscomponenten en beloningsstructuren die ertoe zouden kunnen bijdragen dat het pensioenfonds meer risico's neemt dan voor hem aanvaardbaar is, alsmede de te volgen procedures en maatregelen die dergelijke beloningscomponenten en beloningsstructuren voorkomen en beheersen.

⁶ Op Open Boek toezicht van DNB zijn enkele beleidsuitingen en een Q&A te vinden met betrekking tot de beheersing van integriteitsrisico's: <http://www.toezicht.dnb.nl/2/6/50-236756.jsp>.

4.2.1.15 Haalbaarheidstoets

Een pensioenfonds voert periodiek een haalbaarheidstoets uit die op basis van een stochastische analyse inzicht geeft in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden. Er is een aanvangshaalbaarheidstoets en een jaarlijkse haalbaarheidstoets. Een pensioenfonds voert een aanvangshaalbaarheidstoets uit bij uitvoering van een nieuwe pensioenregeling en bij significante wijzigingen.

4.2.2 *Werkzaamheden externe accountant*

4.2.2.1 De aandacht van de externe accountant ligt op de interne beheersing, rekening houdend met de uitbesteding aan externe partijen, voor zover deze relevant is voor de controle van de jaarrekening (financial reporting).

4.2.2.2 De beoordeling van de opzet van de interne beheersing vormt onderdeel van de risico-assessment van de externe accountant en hierbij betreft hij (de opzet van het) (integraal) risicomangement bij het pensioenfonds.

4.2.2.3 Belangrijke bevindingen en tekortkomingen in de onderzochte interne beheersing worden door de externe accountant gerapporteerd in de management letter en/of het accountantsverslag aan het bestuur en het toezicht houdend orgaan.

4.2.2.4 Het accountantsverslag en de management letter zijn toegankelijk voor DNB in het kader van haar toezichtstaak.

4.3 **Controle staten**

4.3.1 Ingevolge artikel 151 lid 3 Pw en artikel 146 lid 3 Wvb is DNB belast met het prudentiële toezicht (gericht op de normen ten aanzien van de financiële soliditeit van pensioenfondsen en het bijdragen aan de financiële stabiliteit van de sector van pensioenfondsen) en het toezicht (gericht op alle normen in de Pw en de Wvb die geen onderdeel uitmaken van gedrags- of prudentieel toezicht).

4.3.2 De verplichting voor pensioenfondsen tot het indienen van staten is vastgelegd in artikel 147 lid 2 Pw en artikel 142 lid 2 Wvb en is nader uitgewerkt in artikel 30 en volgende van het Bftp. De staten zijn onder te verdelen in jaarstaten en kwartaalstaten. In de Regeling informatieverstrekking pensioenfondsen zijn de regels met betrekking tot indieningstermijn en –frequentie vastgelegd.

4.3.3 In artikel 147 lid 5 Pw en artikel 142 lid 5 Wvb is geregeld dat de staten worden voorzien van een controleverklaring afgegeven door een externe accountant.

4.3.4 De rapportageverplichting van pensioenfondsen en de controle door de externe accountant is uitgewerkt in het Rapportagekader pensioenfondsen. De externe accountant dient volgens het Rapportagekader pensioenfondsen de gehele set jaarstaten (niet de kwartaalstaten) te 'waarmerken'. DNB heeft volgens het Rapportagekader pensioenfondsen naast de toezichttaak, ook een informatietaak. Daarom wordt in de jaarstaten ook gevraagd naar de belangrijkste kenmerken van het pensioenfonds en de pensioenregelingen. De controle door de externe accountant beperkt zich, conform de Pw en de Wvb, evenwel tot de staten die de toezichthouder nodig heeft voor de juiste uitoefening van de toezichttaak (Zie Tabel in 4.3.1.6).

4.3.5 Bij bepaling van de kwalitatieve en kwantitatieve materialiteit voor de controle van de staten kan aansluiting worden gezocht bij de controle van de jaarrekening. Voorts is het effect van mogelijke onjuistheden op de dekkingsgraad en het (minimaal) vereiste eigen vermogen van belang. Naast de dekkingsgraad en het (minimaal) vereiste eigen vermogen kunnen andere informatie-elementen in de staten als van belang voor de toezichthouder worden aangemerkt.

4.3.6 De staten in de secties Balans, Staat van baten en lasten en bijbehorende secties worden

opgemaakt op basis van de aanwijzingen bij de verslagstaten (grondslagen van verslaggeving). De controle van deze staten valt grotendeels samen met de controle van de jaarrekening. De staten bevatten andere toelichtingen en/of details dan de jaarrekening.

De accountantswerkzaamheden per hoofdstuk van de staten zijn als volgt weergegeven:

Onderdeel staten	Doel DNB	Accountantswerkzaamheden
J1xx Algemeen en Governance	Informatiedoeleinden	Conform Standaard 720
J2xx Verslagen	Informatiedoeleinden	Conform Standaard 720
J3xx Balans	Toezichtstaak	Conform Controlestandaarden
J4xx Rekening van Baten en lasten	Toezichtstaak	Conform Controlestandaarden
J5xx⁷ Solvabiliteit	Toezichtstaak	Conform Controlestandaarden
J6xx Actuariële staten	Toezichtstaak	Conform Controlestandaarden
J7xx Deelnemers	Informatie	Conform Standaard 720
J8xx Herverzekering	Informatiedoeleinden	Conform Standaard 720
J9xx Overige	Informatiedoeleinden	Conform Standaard 720

- 4.3.7 Solvabiliteit: In deze sectie zijn staten opgenomen over de solvabiliteit, de dekkingspositie en het (minimaal) vereiste eigen vermogen. Een pensioenfonds past bij de berekeningen ten behoeve van de staten het voorgeschreven standaardmodel toe, tenzij de toezichthouder een intern model heeft goedgekeurd.

Voor zover de gegevens zijn gebaseerd op een intern model stelt de externe accountant vast dat dit model is getest en dat DNB met het gebruik ervan heeft ingestemd. De externe accountant stelt vast dat de permanente goede werking van het model wordt gewaarborgd door adequate interne change management-procedures rond dit model. Hierbij spelen aspecten van geautomatiseerde gegevensverwerking een belangrijke rol.

- 4.3.8 De externe accountant betreft bij de controle nadrukkelijk gebeurtenissen die zijn opgetreden in de tussenliggende periode vanaf de controle van de jaarrekening tot aan het afgeven van de controleverklaring bij de staten.

4.4 Controle jaarrekening

- 4.4.1 Artikel 146 Pw en artikel 141 Wvb vereisen dat een pensioenfonds met zetel in Nederland binnen zes maanden na afloop van het boekjaar de jaarrekening en het bestuursverslag vaststelt overeenkomstig Titel 9 BW2, met dien verstande dat artikel 390 BW2 (waardering actuele waarde) niet van toepassing is en dat de in artikel 396 en 397 geformuleerde uitzonderingen niet van toepassing zijn. Dit betekent dat alle pensioenfondsen op basis van dit artikel worden aangemerkt als een 'grote rechtspersoon' en vallen onder de controleplicht van artikel 393 BW2.
- 4.4.2 In NBA-handreiking 1120, *Gebruikmaken van de werkzaamheden van de certificerend actuaris bij de controle van de jaarrekening en staten van pensioenfondsen* wordt nadere guidance gegeven voor de externe accountant over de samenwerking met de certificerend actuaris.
- 4.4.3 Bij de controle van de jaarrekening heeft de externe accountant een verantwoordelijkheid om regelgeving in aanmerking te nemen in overeenstemming met Standaard 250⁸.

⁷ Ten aanzien van de toetsbare solvabiliteit vindt op het strategische niveau een marginale toetsing plaats.

⁸ Dit geldt ook bij de controle van de staten.

De vereisten in die Standaard zijn erop gericht de externe accountant te helpen afwijkingen van materieel belang in de financiële overzichten als gevolg van niet-naleving van regelgeving te identificeren. De externe accountant is evenwel niet verantwoordelijk voor het voorkómen van niet-naleving, en evenmin kan er van hem worden verwacht dat hij deze niet-naleving van alle regelgeving detecteert.

In Standaard 250 wordt onderscheid gemaakt in:

- a regelgeving die in het algemeen geacht wordt van directe invloed te zijn op de jaarrekening;
- b overige regelgeving die geen directe invloed heeft op de jaarrekening, maar waarvan het naleven van fundamenteel belang kan zijn voor de operationele aspecten van het bedrijf, voor de mogelijkheid van een entiteit om haar activiteiten voort te zetten, dan wel voor het voorkómen van sancties van materieel belang. Niet-naleving van dergelijke regelgeving kan daarom van materieel belang zijnde invloed hebben op de financiële overzichten.

Onderdeel van regelgeving die van directe invloed is op de jaarrekening zijn de specifieke verslaggevingsvereisten die van toepassing zijn⁹.

Ten aanzien van overige regelgeving zal de externe accountant ten minste de volgende werkzaamheden verrichten:

- 1 inzicht verkrijgen in de regelgeving die van toepassing is op de organisatie;
- 2 navragen bij, indien van toepassing, het management, de compliance-officer, internal audit en de met governance belaste personen of de entiteit de regelgeving naleeft;
- 3 kennisnemen van (indien van toepassing):
 - correspondentie met toezichthouders;
 - compliance-rapportages;
 - incidenten die zich hebben voorgedaan bij het fonds;
 - bevindingen bewaarder beleggingen;
 - negatieve publiciteit.

In bijlage 1 van deze handreiking is een aantal aandachtspunten opgenomen waarmee de externe accountant bij de controle van de jaarrekening geconfronteerd kan worden.

⁹ De verslaggevingsvereisten zijn in deze handreiking niet verder uitgewerkt.

5 Opdrachtbevestiging externe accountant

- 5.1 De wettelijke verplichting voor de externe accountant tot meldingen en inlichtingen aan de toezichthouder vloeit, voor zover van toepassing, voort uit de opdracht tot controle van de jaarrekening of de staten. De externe accountant vermeldt dat de werkzaamheden niet zijn gericht op een systematische vaststelling dat aan alle regelgeving wordt voldaan.
- 5.2 De opdracht aan de externe accountant tot controle van de jaarrekening voorziet, voor zover van toepassing, in het toetsen van de toereikendheid van de organisatie-inrichting en risicobeheersing met betrekking tot het opstellen en vaststellen van de jaarrekening.
- 5.3 De opdracht aan de externe accountant moet voorzien in controle van de staten. Dit is een separate opdracht die niet rechtstreeks uit de controle van de jaarrekening voortvloeit.
- 5.4 Bijlage 2 bevat voorbeelden van teksten voor opdrachtbevestigingen.

Bijlage 1: Themalijst pensioenfondsen

Deze themalijst bevat voor pensioenfondsen de relevante regelgeving waarmee de externe accountant bij de controle van de jaarrekening of de staten voor DNB rekening mee moet houden ten behoeve van eventuele meldingen aan toezichthouders. De externe accountant heeft, in lijn met Standaard 250, een signalerende rol indien hij bij de uitvoering van de controle van de jaarrekening of de staten afwijkingen van regelgeving constateert. Deze lijst is 'thematisch' opgezet. De externe accountant zal deze lijst waar nodig aanpassen aan de specifieke omstandigheden.

Aandachtspunt	Referentie	Toelichting / werkzaamheden
Pensioenovereenkomst		
Karakterisering Het pensioenfonds classificeert zijn regelingen (uitkerings-, kapitaal- of premieovereenkomst).	art. 10 Pw ¹⁰	De externe accountant overweegt met het pensioenfonds te bespreken welke karakterisering aan de pensioenregeling is gegeven (uitkerings-, kapitaal- of premieovereenkomst). Waar nodig voert de externe accountant overleg met actuaris.
Uitvoeringsovereenkomst		
Eisen uitvoeringsovereenkomst	art. 25 Pw	De externe accountant neemt kennis van de uitvoeringsovereenkomst met de sponsor. Hierbij gaat hij na dat elementen uit de uitvoeringsovereenkomst op juiste wijze in de jaarrekening zijn toegevoegd. Hij overweegt met het bestuur te bespreken op welke wijze door het pensioenfonds de afspraken uit de uitvoeringsovereenkomst worden bewaakt.
Premie-inning en meldingsplicht premieachterstand	art. 26, 27 en 28 Pw	De externe accountant stelt vast of de premieopbrengsten volledig zijn ontvangen door het fonds van de sponsor en dat de ontvangst van de sponsor tijdig plaatsvindt. Indien sprake is van een premieachterstand, stelt de accountant vast dat tijdige melding door het fonds aan het verantwoordingsorgaan of het belanghebbendenorgaan en, bij het ontbreken daarvan, de deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden bij achterstanden plaatsvindt.

¹⁰ De vergelijkbare bepalingen van de Wvb zijn niet steeds vermeld.

Algemene bepalingen pensioenuitvoerder		
Waarborging goed bestuur	art. 33 Pw, Code Pensioenfondsen, art. 11 Bup	De externe accountant neemt kennis van de structuur en organen betrokken bij het pensioenfonds (bestuur, intern toezicht, visitatiecommissie, verantwoordingsorgaan en belanghebbendenorgaan) aan de hand van de beschrijving in de ABTN en neemt kennis van de notulen van deze organen. De externe accountant gaat na dat de verplichte onderdelen pension fund governance in jaarrekening / bestuursverslag zijn vermeld.
Uitbesteding	art. 34 Pw, hfst. 4 Bup	De externe accountant overweegt vast te stellen dat intern een risicoanalyse rondom uitbesteding heeft plaatsgevonden. De accountant neemt kennis van de jaarlijkse evaluatie en indien de uitkomsten van de risico evaluatie hiertoe aanleiding geven, overweegt hij aanvullende werkzaamheden.
Registreren deelnemingsjaren	Art 36 Pw	De externe accountant stelt vast dat het pensioenfonds de deelnemingsjaren van deelnemers registreert en hierover informatie verstrekt aan de deelnemers en gewezen deelnemers.
Zorgplicht	art. 52 Pw	(alleen van toepassing bij premieovereenkomsten met beleggingsvrijheid) De externe accountant stelt vast of het pensioenfonds of de pensioenuitvoerder ten minste een keer per jaar heeft vastgesteld of de beleggingen van deelnemers binnen de daartoe gestelde grenzen vallen en dat zij de deelnemer hierover informeren
Eisen ten aanzien van vermelding in de toelichting	art. 96 Pw	De externe accountant stelt vast of genoemde specifieke elementen uit de Pw in het bestuursverslag zijn toegelicht. Het betreft hier vermelding van • dwangsommen en boetes; • ontvangen aanwijzingen of aanstelling van bewindvoerder; • herstelplan; • beëindiging van curatele.
Communicatie over toeslagen	art. 13, 95 en 129 Pw en uitingen op grond van art. 38 t/m 46 (opgaven deelnemers) Pw	De externe accountant gaat na of de communicatie over voorwaardelijke toeslagen in de pensioenovereenkomst adequaat is in relatie tot gewekte verwachtingen, financiering en realiseren van voorwaardelijke toeslagen. De externe accountant kan overwegen om bij de actuaris te informeren naar bevindingen of opmerkingen bij de consistentie in overige documenten en uitingen.
Algemene bepalingen pensioenfondsen		
Eisen aan deskundigheid bestuur	art.105 Pw, hst. 7 Bup	De externe accountant kan overwegen vast te stellen of het beleidsplan aanwezig is en op welke wijze invulling is gegeven aan geschiktheidsbevordering (deskundigheid en competenties).
Aantal beleidsbepalers	art. 105/106 Pw, hst. 7 Bup	De externe accountant gaat na of bij het bepalen en uitvoeren van het dagelijks beleid tenminste twee natuurlijke personen zijn betrokken (4-ogenprincipe).

Eisen overeenkomsten	art. 118 t/m 120 Pw	De externe accountant overweegt de volgende werkzaamheden: • overleg met de actuaris of pensioenovereenkomst/pensioenregeling voldoen aan de daaraan te stellen eisen; • kennis nemen van de overeenkomsten ten behoeve van juiste financiële verwerking.
Financieel toetsingskader pensioenfondsen		
Vaststellen technische voorzieningen	art. 126 Pw	De externe accountant stelt vast dat de technische voorziening betrouwbaar tot stand komt en toereikend is. Hij stelt vast dat bij de totstandkoming rekening is gehouden met de volgende beginselen: 1 de technische voorziening wordt berekend op basis van marktwaardering; 2 de gebruikte grondslagen worden gebaseerd op prudente beginselen; 3 de methode en de grondslagen blijven van boekjaar tot boekjaar ongewijzigd, tenzij wijzigingen daarin gerechtvaardigd zijn als gevolg van verandering van de juridische, demografische of economische omstandigheden.
Eisen ten aanzien van vermelding premie in de jaarrekening en bestuursverslag	art. 130 en art. 130a Pw	De externe accountant stelt vast dat het pensioenfonds de volgende onderdelen in de jaarrekening en het bestuursverslag vermeldt: - a de hoogte van de totale kostendekkende premie, bedoeld in artikel 128, eerste lid; - b de hoogte van de totale gedempte premie, bedoeld in artikel 128, tweede lid; en - c de hoogte van de totale feitelijke premie.
Minimaal vereist eigen vermogen (MVEV)	art. 131, 133, 133a en 133b Pw, art. 11 Bftp	De externe accountant voert de volgende werkzaamheden uit: • neem kennis van het actuariael rapport. Vraag bij de actuaris naar bevindingen of opmerkingen bij de berekening van het minimaal vereist eigen vermogen. Gebruik hiervoor NBA-handreiking 1120 (zie hiervoor); • stel vast dat het MVEV is opgenomen in de jaarrekening en het bestuursverslag. Dit maakt tevens onderdeel uit van de controle van de jaarstaten.
Vereist eigen vermogen (VEV) Eisen aan minimum omvang van de reserves	art. 132 Pw art. 12 Bftp	De externe accountant overweegt de volgende werkzaamheden: • neem kennis van het actuariael rapport. Vraag bij de actuaris naar bevindingen of opmerkingen bij de berekening van het vereist eigen vermogen; • stel vast dat het VEV is opgenomen in de jaarrekening en het bestuursverslag. Dit maakt tevens onderdeel uit van de controle van de jaarstaten.
Vergunning en weerstandsvermogen algemeen pensioenfonds	art. 112a Pw	De externe accountant stelt vast of een algemeen pensioenfonds beschikt over voldoende weerstandsvermogen.

Meldingsplicht bij premieachterstand en tekort minimaal vereist eigen vermogen	art. 28, 138 en 140 Pw	De externe accountant stelt vast dat bij premieachterstand en tekort minimaal eigen vermogen tijdige melding door het pensioenfonds aan deelnemers en toezichthouder (DNB) heeft plaatsgevonden.
Herstelplan bij reserve- of dekkingstekort	Art 138 t/m 140 Pw	Wanneer een pensioenfonds voorziet of redelijkerwijs kan voorzien dat er een reserve- of dekkingstekort ontstaat of is ontstaan, dient door het fonds een herstelplan te worden ingediend bij de toezichthouder. Gedurende het herstel dient de uitvoering door het fonds te worden geëvalueerd en dienen eventueel aanvullende maatregelen te worden getroffen als blijkt dat niet tijdig kan worden voldaan aan de vermogens-eisen. Het pensioenfonds licht dit toe in de jaarrekening en het bestuursverslag. De externe accountant stelt vast of het fonds deze bepalingen heeft nageleefd.
Beheerste en integere bedrijfsvoering	art. 143 Pw, art. 18 t/m 21 Bftp	Een pensioenfonds richt zijn organisatie zodanig in dat deze een beheerste en integere bedrijfsvoering waarborgt. Bij de controle van de AO/IB kan de externe accountant onder andere de volgende werkzaamheden overwegen: a kennisnemen van verantwoordingen, interne documenten, notulen; b gesprekken met relevante functionarissen; c kennisnemen van rapportages toezichthouders; d aandacht voor financiële en ICT-risico's (o.a. functiescheiding, integriteit etc.); e beoordelen systeem van risicobeheer; f beoordelen systeem van monitoring compliance en werkzaamheden interne auditor.
Haalbaarheidstoets	art. 143 Pw, art. 22 Bftp	De externe accountant evalueert de gevolgen van de haalbaarheidstoets op de jaarrekening (toelichting).
ABTN	art. 145 Pw, art. 24 Bftp	De externe accountant overweegt de volgende werkzaamheden: • neem kennis van de ABTN. Bespreek met de actuaaris of de inhoud hiervan voor de actuaaris aanleiding geeft voor het maken van opmerkingen; • ga na dat relevante elementen uit de ABTN terugkomen in de toelichting op de jaarrekening / bestuursverslag.
Premiekorting of terugstorting	art. 129 Pw	De externe accountant stelt tijdens de controle op premieopbrengsten vast of sprake is geweest van premiekortingen of terugstortingen. Indien hier sprake van is, stelt hij vast dat voldaan is aan vereisten van de PW die worden gesteld aan premiekortingen / terugstortingen.
Kortingen pensioenaanspraken en pensioenrechten	art. 134 Pw	De externe accountant overweegt in overleg met de actuaaris aanvullende werkzaamheden indien er sprake is van kortingen op pensioenaanspraken.
Verbod op aangaan van leningen	art. 136 Pw, art. 14 Bftp	De externe accountant stelt vast dat geen leningen zijn aangegaan, tenzij de lening tijdelijk wordt aangegaan voor liquiditeitsdoelstellingen en dat het fonds niet namens derde partijen optreedt als garant.

Bijlage 2: Voorbeelden van teksten

Deze bijlage bevat voorbeelden van teksten voor opdrachtbevestigingen, bevestigingen bij de jaarrekening of staten en management letter of accountantsverslagen.

2.1 Aanvullende paragrafen opdrachtbevestiging

2.1.1 Meldingen en inlichtingen aan toezichthouders

Deze tekst wordt opgenomen voor een pensioenfonds.

Wij hebben als externe accountant die het onderzoek naar de staten ten behoeve van de toezichthouder uitvoert van [klant], overeenkomstig art. 170 lid 1 van de Pensioenwet¹¹, de verplichting om De Nederlandsche Bank zo spoedig mogelijk elke omstandigheid te melden waarvan wij bij de uitvoering van ons onderzoek kennis hebben gekregen en die:

- in strijd is met de Pensioenwet;
- de nakoming van de door het pensioenfonds aangegane verplichtingen bedreigt; of
- leidt tot weigering van het afgeven van de controleverklaring of tot het maken van voorbehouden.

Wij hebben, overeenkomstig art. 170 lid 3 van de Pensioenwet, de verplichting om De Nederlandsche Bank zo spoedig mogelijk alle inlichtingen te verstrekken die zij nodig heeft voor het toezicht op de naleving van de Pensioenwet.

Desgevraagd dienen wij, overeenkomstig art. 170 lid 4 van de Pensioenwet, De Nederlandsche Bank inzicht in onze controlewerkzaamheden te bieden.

Het onderzoek naar de staten ten behoeve van de toezichthouder wordt uitgevoerd in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder begrepen de regelgeving die geldt voor [klant]. De externe accountant behoeft op grond van de meldingsplichten geen andere werkzaamheden te verrichten dan de werkzaamheden die op grond van de opdracht tot controle van de staten zullen worden uitgevoerd. Dit impliceert dat onze werkzaamheden niet zijn gericht op een systematische vaststelling dat aan alle regelgeving wordt voldaan. De controle van de staten is gericht op de opstelling in overeenstemming met de bepalingen van en ingevolge de Pw of de Wvb en om die reden bestaat geen zekerheid dat de toezichthouder alle voor hem belangrijke omstandigheden (tijdig) krijgt gemeld.

Mede ter verkrijging van een deugdelijke grondslag, maken wij de inhoud van een eventueel voorgenomen melding tevoren aan [klant] kenbaar. Alvorens wij tot melding aan De Nederlandsche Bank zullen overgaan, zullen wij [klant] in de gelegenheid stellen om de melding zelf onverwijld te verrichten. Dit laat onverlet de wettelijke eis om zo spoedig mogelijk tot melding van de bovengenoemde omstandigheden over te gaan.

Ingevolge art. 170 lid 5 van de Pensioenwet is de externe accountant die op grond van de wettelijke verplichtingen tot een melding of tot het verstrekken van inlichtingen aan De Nederlandsche Bank is overgegaan, niet aansprakelijk voor schade die een derde dientengevolge lijdt, tenzij aannemelijk wordt gemaakt dat, gelet op alle feiten en omstandigheden, in redelijkheid niet tot melding of tot het verstrekken van inlichtingen had mogen worden overgegaan.

2.1.2 Controle staten

Deze tekst wordt opgenomen voor een pensioenfonds.

Ingevolge [art. 147 lid 5 Pensioenwet, art. 142 lid 5 Wet verplichte beroepspensioenregeling] dienen de jaarstaten, verstrekt door een pensioenfonds aan De Nederlandsche Bank, te worden voorzien van een controleverklaring, afgegeven door een externe accountant.

Wij zijn met u overeengekomen een onderzoek uit te voeren, uitmondende in een controleverklaring bij de staten, met inachtneming van de NBA-Handreiking 1144 *Specifieke verplichtingen vanuit de*

¹¹ Zo nodig verwijzen naar de vergelijkbare bepalingen van de Wvb.

toezichtregelgeving voor de interne auditor en de externe accountant bij pensioenfondsen, uitgegeven door de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants.

2.2 Aanvullende paragrafen bevestiging bij de jaarrekening of de staten

Aan de standaardtekst van de bevestiging bij de jaarrekening of de staten worden de volgende paragrafen, voor zover relevant, toegevoegd.

De activiteiten en diensten van *[klant]* zijn in lijn met de inschrijving bij / vergunningen afgegeven¹² door De Nederlandsche Bank of de Autoriteit Financiële Markten.

Wij hebben u geïnformeerd over alle communicatie met de toezichthouder(s) omtrent de naleving van regelgeving en mogelijke overtredingen daarvan, onderzoeken door en besprekingen met de toezichthouder(s) alsmede vastleggingen daarvan.

Wij hebben u geïnformeerd omtrent alle bij ons bekende omstandigheden die u, als externe accountant, aanleiding kunnen geven tot het doen van een melding aan de toezichthouder(s) ingevolge uw wettelijke meldingsplicht.

Alleen indien zich omstandigheden hebben voorgedaan die aanleiding hebben gegeven tot het doen van een melding wordt de volgende passage opgenomen.

De omstandigheden die aanleiding hebben gegeven tot het doen van een melding aan de toezichthouder(s) zijn de volgende:

...

2.3 Aanvullende paragrafen management letter of accountantsverslag

2.3.1 Meldingen aan toezichthouders

Indien een melding heeft plaatsgevonden dan wordt dit vermeld in de management letter of het accountantsverslag. Daartoe wordt de volgende tekst gebruikt.

Bij onze werkzaamheden hebben wij kennis gekregen van de volgende omstandigheden waarop de wettelijke meldingsplicht van een externe accountant zoals bedoeld in *[art. 3:88 van de Wet op het financieel toezicht / art. 4:27 van de Wet op het Financieel toezicht / art. 170 van de Pensioenwet]*, van toepassing is.

...

Wij hebben vastgesteld dat *[klant]* De Nederlandsche Bank en/of Autoriteit Financiële Markten op *[datum]* op de hoogte heeft gesteld van deze omstandigheden¹³.

Wij hebben met een brief d.d. *[datum]* deze omstandigheden aan De Nederlandsche Bank en/of Autoriteit Financiële Markten gemeld.

2.3.2 Toetsing en beoordeling organisatie-inrichting en risicobeheersing

De volgende tekst over de toetsing en beoordeling op hoofdlijnen met betrekking tot de toereikendheid van de organisatie-inrichting en risicobeheersing wordt opgenomen in de managementletter of het accountantsverslag.

Conform art. hebben wij, in overeenstemming met de opdrachtbevestiging d.d. ..., de toereikendheid van de organisatie-inrichting en risicobeheersing op hoofdlijnen getoetst en beoordeeld.

Het betreft hier het proces van op- en vaststellen van de jaarstaten / jaarrekening.

¹² Voor pensioenfondsen bestaat er geen vergunningplicht, maar geldt een inschrijving bij DNB (artikel 112 Pw en artikel 107 Bup). Algemeen Pensioenfondsen hebben wel een vergunningplicht (artikel 112a Pw).

¹³ Alleen indien van toepassing.

Naast de bevindingen zoals omschreven in deze brief / dit verslag, hebben deze werkzaamheden geen andere bevindingen opgeleverd waarvan kennisneming door u noodzakelijk zou zijn.

of

Naast de bevindingen zoals omschreven in deze brief / dit verslag, hebben deze werkzaamheden de volgende andere bevindingen opgeleverd:

....

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

Postbus 7984
1008 AD Amsterdam
Antonio Vivaldistraat 2-8
1083 HP Amsterdam
T 020 301 03 01
nba@nba.nl
www.nba.nl